

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертаційної роботи Бабинського Анатолія Богдановича
«Патріархальний рух в середовищі
українських греко-католиків у діаспорі (1964–1989 рр.)»,
аспіранта кафедри церковної історії Українського католицького університету,
здобувача наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 041 – Богослов'я

7 липня 2020 року

1. Актуальність теми дисертації.

Дисертація А. Бабинського порушує проблему, яка ще не отримала систематичного розгляду у світовій історіографії, присвяченій феномену діаспори. Церковний аспект становлення української діаспори є малодослідженим, а роль мирян у релігійному житті емігрантів взагалі залишалась донині поза увагою наукових студій в Україні. Автор звернувся до вивчення мирянського руху у середовищі української еміграції, який своїми ідейними завданнями засвідчив істотну особливість порівняно з іншими національними діаспорами. Йдеться про рух, який не лише прагнув збереження ментальних, культурних і духовних традицій зарубіжного українства, що зв'язували його з батьківщиною, а й виявив себе активним чинником церковного життя, одним з провідників ідеї утвердження патріаршого статусу Української Греко-Католицької Церкви. З'ясування важливої ролі мирян у духовному житті української еміграції та історико-богословському осмисленні патріархальної ідеї є очевидним внеском дисертації в українську науку та у світові діаспорні студії.

Актуальність теми дослідження доводить і той факт, що церковні процеси в українській еміграції, насамперед роль у них мирян, цікавили переважно учених діаспори: П. Біланюка, В. Маркуся та А. Сороковського. Однак їхні праці стосуються окремих аспектів релігійного життя зарубіжного українства, подають фрагментарні свідчення про рух мирян за патріархат УГКЦ і сповнені дискусійних питань, які ще не знайшли свого розв'язання. Тож дисертація А. Бабинського — перше наукове дослідження, в якому систематизовано та узагальнено передумови, історію та етапи становлення патріархального руху, складні процеси в його середовищі та у відносинах з ієрархією Церкви, його

зв'язок з суспільно-політичними проблемами української еміграції та діяльністю Католицької Церкви в контексті рішень і наслідків Другого Ватиканського собору, а також спроби богословського осмислення еклезіальних підстав і церковних завдань руху.

Тему дисертаційного дослідження актуалізує висвітлення церковних змін в українській діаспорі з погляду її впливу на життя греко-католиків в Україні періодів «катакомбної Церкви» та її виходу з підпілля. Маємо цікавий погляд на одну з найбільш чутливих і малодосліджених сторінок в історії сучасної України, коли велика релігійна спільнота пережила насильницьку ліквідацію і тривалі репресії, однак знайшла духовну силу для відродження і служіння своєму народові. Особливу участь у цьому відродженні відіграли миряни української діаспори, які своїм рухом за патріархат підносили авторитет Церкви у світі та сприяли розбудові її структур на батьківщині.

2. Зв'язок теми дисертації з науковими напрямками університету та кафедри.

Дисертаційна робота А. Бабинського виконана в рамках тривалого науково-дослідницького проекту «Від ліквідації до легалізації: історична доля греко-католицького духовенства в Україні, 1946–1991» кафедри церковної історії та Інституту історії Церкви УКУ, який виконується під керівництвом к. і. н. Олега Турія у співпраці з о. д-ром Богданом Прахом та о. д-ром Іваном Дацьком при фінансовій підтримці фундації «Церква в потребі» (розпочатий у 2017 р. і триває донині). А в рамках проекту впорядкування Історичного архіву УГКЦ в Римі, здійснюваного групою науковців УКУ за дорученням Синоду єпископів УГКЦ і розпочатого у 2009 р., здобувач весною і літом 2017 р. опрацьовував фонди патріархальних організацій та листування патріарха Йосифа Сліпого.

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів.

Дисертація А. Бабинського є самостійним, оригінальним, міждисциплінарним дослідженням. Вона розв'язує нову наукову проблему у царині діаспорних студій та в українській історіографії — роль мирян у церковному житті української діаспори, спрямовану на досягнення патріаршого статусу УГКЦ як важливого чинника суспільно-політичних і духовних передумов відродження Церкви в Україні та здобуття Україною державної незалежності. Досягнення цієї мети реалізовано у сукупності новаторських завдань, які дозволили з'ясувати особливості третьої хвилі української еміграції

та значення церковно-богословських чинників у формуванні її колективної ідентичності, виявити й інтерпретувати нові джерела та нарративні документи, узагальнити відомі та втілити нові теоретико-методологічні підходи сучасних діаспорних студій. Запропонована ними концепція «діаспорної релігійності» вперше використана в якості теоретичної моделі для комплексного вивчення українського патріархального руху, що дозволило визначити спільні риси української діаспори з іншими емігрантськими спільнотами та виявити специфіку її релігійного життя.

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій.

Наукові положення та узагальнення, сформульовані в дисертаційній роботі, теоретично обґрунтовані і підтверджені переконливими висновками, що мають вагоме значення у подальшому вивченні української діаспори та історії УГКЦ в еміграції. Ці положення і висновки знайшли відображення у наукових публікаціях здобувача та його доповідях на наукових конференціях, у результатах його роботи в ході участі у наукових проектах кафедри церковної історії та Інституту історії Церкви УКУ. Достовірність результатів дослідження забезпечено застосуванням загально- та спеціально-наукових методів з урахуванням напрацювань у різних галузях богослов'я (включно з церковною історією), релігієзнавства, культурології та загальної історії. Здобувач опрацював значний обсяг наукових студій, емігрантських видань і періодики, виявив і ввів у науковий обіг нові джерела і церковні документи, матеріали персональних архівів і спогадів, а також результати власних інтерв'ю з діячами патріархального руху. Зазначене уможливило не лише новаторське осмислення суспільно-політичних і духовних проблем зарубіжного українства, а також суттєво збагатило світові діаспорні студії новим об'єктом дослідження — патріархальним рухом мирян, який становить сутнісну характеристику третьої хвилі української еміграції.

5. Ступінь новизни основних результатів дисертаційної роботи порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру.

Дисертація є *першим у світовій історіографії* історико-богословським узагальненням процесу формування та розвитку українського патріархального руху. Теоретичне значення аналізу актуалізовано застосуванням *уперше введеної в українську науку* методології діаспорних студій, та, зокрема, концепту

«діаспорної релігійності». У поєднанні з богословськими (церковно-історичними) підходами ця методологія дала змогу всебічно розкрити суспільно-історичні та історико-церковні причини зародження руху і довела значну роль діаспорного контексту у формуванні його основних ідей, їхню залежність від цілей та ідеалів, які ставила перед собою третя хвиля української еміграції. Дисертант *обгрунтував* істотний вплив політичних чинників на постання перших патріархальних організацій. Автор дослідження *суттєво уточнив* характер стосунків між різними патріархальними товариствами і об'єднаннями, також *розкрив* сутність складних проблем, які виникали у процесі їх взаємодії в рамках руху та у стосунках із власною церковною ієрархією і Римським Апостольським престолом. Проведений аналіз *поглибив розуміння* процесів формування та специфіку теологічних концептів патріархату УГКЦ, помісності та соборності української Церкви, «богослов'я мирян». У роботі *доведено*, що цей церковно-богословський понятійний апарат увійшов у широкий богословський дискурс УГКЦ саме у другій половині ХХ ст. Дисертант *вперше запровадив* в український науковий простір маловідомі факти ставлення греко-католицької спільноти діаспори до подій і рішень Другого Ватиканського собору, *вказав на головні вияви* їх ідейно-богословської рецепції в середовищі ієрархії, духовенства та мирян УГКЦ у вигнанні. Автор *розкрив специфіку і особливу роль* мирянської активності в середовищі українських емігрантів, а також *запропонував новий погляд* на роль і місце мирян у Церкві, який акцентує визначальну роль патріархального руху у подальшому розвитку українського «богослов'я мирян».

6. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації.

Основні положення та результати дисертації А. Бабинського знайшли повне відображення у трьох наукових статтях, з них дві опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – в іноземному виданні однієї з країн ЄС/ОЕСР, а також у двох публікаціях, підготовлених на основі виступів на конференціях і семінарах. Ще одна наукова стаття підготовлена і прийнята до друку у фаховому виданні України.

1) Анатолій Бабинський, «Ідея патріархату УГКЦ в політичній думці третьої хвилі української еміграції», *Практична філософія*, вип. 1 (75) (2020): 141–48.

2) Anatolii Babynskyi, «The Phenomenon of “Diasporic religion”. The Case of a Third Wave of Ukrainian Immigration», *Evropský filozofický a historický diskurz*,

по. 1 (2020): 73–81. DOI: <https://doi.org/10.46340/ephd.2020.6.1.11> (*Index Copernicus*)

3) Анатолій Бабинський, «Ідея патріархату УГКЦ в українській діаспорі напередодні II Ватиканського собору», *Українське релігієзнавство*, вип. 90 (2020): 71–87. DOI: <https://doi.org/10.32420/2020.90.2087> (*Index Copernicus*)

4) Анатолій Бабинський, «“Календарні конфлікти” в середовищі українських греко-католиків США і Канади у 1950–1960 роках», *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*, вип. 145 (2020) – у друці.

5) Анатолій Бабинський, «Роль професора Миколи Чубатого та Патріарха Йосифа Сліпого в історії Українського патріархального руху в США», *Матеріали Міжнародної наукової конференції до 100-річчя ієрейських свячень Йосифа Сліпого*, під ред. Юрія Скіри, 97–110. Львів: Колесо, 2018.

6) Анатолій Бабинський, «Зародження патріархального руху в США: передумови, події та особи», *Ковчег. Науковий збірник з церковної історії VIII*, (2018): 317–40.

7. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо.

Основні результати дослідження оприлюднено у доповідях на Міжнародній науковій конференції «Другий Ватиканський Собор: дари Духа – таїна Церкви – свідчення людини» (Український католицький університет, Львів, 31 травня – 2 червня 2012 року), Всеукраїнській науковій конференції «Історичні постаті УГКЦ та їх роль у культурно-просвітницькому та національному відродженні» (Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені о. Й. Кобринського, Коломия, 18 жовтня 2013 року), Науковому семінарі в рамках Літньої школи молодих науковців «Постать патріарха Йосифа Сліпого в контексті міжнародних церковних і політичних відносин» (Інститут св. Климента-Папи Українського католицького університету, Рим, Італія 8–16 липня 2017 року), Міжнародній науковій конференції присвяченій 100-річчю свячень Йосифа Сліпого (Унівська Святоуспенська лавра студійського уставу, 30 вересня 2017 року), Міжнародній науковій конференції східного регіону Американської академії релігії (Eastern International Meeting of the American Academy of Religion) «Релігія у терпінні та зціленні» (Університет Макгілла, Монреаль, Канада 12–13 квітня 2019 року).

8. Наукове значення виконаного дослідження із зазначенням можливих наукових галузей та розділів програм навчальних курсів, де можуть бути застосовані отримані результати.

Дисертаційне дослідження історії патріархального руху як мирянського феномену сприятиме поширенню в Україні нових історико-еклезіологічних підходів до розуміння природи і сутності Церкви в контексті суспільно-політичних трансформацій. З'ясування особливостей цього руху поглибить подальший розвиток такого напрямку як «богослов'я народу Божого» чи «богослов'я мирян», який недостатньо представлений в українській теологічній думці та наукових студіях. Приклад і досвід мирянських ініціатив українських греко-католиків та їх боротьби за визнання патріаршого статусу своєї Церкви є корисними для вірних інших конфесій в Україні, насамперед для тих православних, які домагаються утвердження своєї еклезіальної незалежності та помісності.

Дослідження історії руху довело, що мирянські екуменічні ініціативи в українській діаспорі містять важливий теоретичний та практичний матеріал для розширення бази актуального в сучасній Україні екуменічного діалогу та співпраці між греко-католиками і православними у контексті релігійного плюралізму, а також суспільного запиту на порозуміння і плідну взаємодію між різними конфесіями. Аналіз патріархального руху як церковно-релігійного явища в контексті громадського і культурного життя української діаспори дозволяє усвідомити важливість релігійного чинника у функціонуванні та збереженні ідентичності української спільноти за межами України, а також готує ідейну платформу для кращого взаєморозуміння між українцями на батьківщині та у світі.

Ці наукові положення і висновки дисертаційного дослідження, а також наявні у ньому нові церковні документи та архівні матеріали, які є особистим внеском автора у сучасні діаспорні студії та історію УГКЦ, становлять безумовний науковий інтерес для досліджень з діаспорної, богословської, історико-церковної проблематики і можуть бути використані при написанні наукових праць і розробці нових наукових підходів у вивченні церковного життя української еміграції, при підготовці авторських програм і спецкурсів з історії зарубіжного українства та його церковного життя, історії УГКЦ і її відносин з Католицькою і Православною Церквами, а також при викладанні окремих тем у загальних курсах з богослов'я, історії Церкви, історії України, релігієзнавства, культурології.

9. Практична цінність результатів дослідження.

Положення і рекомендації дисертації сприятимуть церковним і державним інституціям в Україні при розробці концептуальних засад у вирішенні актуальних проблем міжцерковного діалогу, у відносинах з українською еміграцією, зарубіжними церковними структурами, насамперед з Римською Апостольською столицею. Результати дослідження можна врахувати і в практичній діяльності органів виконавчої та законодавчої влади України. Матеріали дисертації можуть бути використані громадськими організаціями у налагодженні та вдосконаленні відносин з християнськими Церквами і мирянськими осередками в Україні та за кордоном.

10. Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення.

Дисертація А. Бабинського написана належною науковою мовою, має відповідний стиль викладення. Її структура логічно продумана, побудована за проблемно-тематичним і хронологічним принципами, складається з анотацій українською та англійською мовами, переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і літератури і дозволила здійснити всебічний розгляд об'єкта та предмета дослідження, його мети і завдань. Положення і висновки наукових і популярних видань, використаних у дисертації, мають коректні посилання на відповідне джерело.

З огляду на вказане вище, можна зробити висновок, що:

1. Дисертаційна робота Анатолія Богдановича Бабинського «Патріархальний рух в середовищі українських греко-католиків у діаспорі (1964–1989 рр.)» є завершеною науковою працею, у якій з'ясовані передумови, обставини формування, основні етапи розвитку, а також ідейно-політичні і богословські засади патріархального руху як суспільно-релігійного феномену української діаспори, що має важливе значення для церковної історії та богослов'я.

2. У шести наукових публікаціях повністю відображені основні результати дисертації, з них дві статті у фахових виданнях України та одна стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу

3. Дисертація відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 167, та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40.

4. З урахуванням наукової зрілості та професійних якостей Анатолія Богдановича Бабинського, а також за результатами обговорення і схвалення на розширеному засіданні міжкафедрального наукового семінару ВНЗ «Український католицький університет» 30 червня 2020 р. дисертаційна робота «Патріархальний рух в середовищі українських греко-католиків у діаспорі (1964–1989 рр.)» рекомендується до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Головуюча на засіданні фахового семінару
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри богослов'я
Українського католицького університету

В. І. Любашенко

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри нової та новітньої історії України
Українського католицького університету

О. Ю. Зайцев

доктор філософських наук,
професор кафедри філософії
Українського католицького університету

М. М. Черенков